

УДК 378 :37.012]: 001.895

Козак Людмила Василівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник НДЛ освітології
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ
l.kozak@kubg.edu.ua

КЕЙС-МЕТОД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У запропонованій статті розкрито сутність кейс-методу, його цілі і завдання, місце і значення методу у професійній підготовці майбутніх фахівців; визначено особливості кейс-методу, його принципи, структуру, вплив на формування якісних характеристик фахівця; подано технологію підготовки кейсу та особливості його застосування у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності.

Ключові слова: кейс; кейс-метод; аналіз; ситуація; інновація; інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Підготовка майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності сьогодні не лише має бути практично-орієнтованою, а й наповненою змістом інноваційних технологій і методик навчання. Як відомо, «інновація» – це створення та застосування чогось нового. Особливо актуальними є інновації в системі методів навчання, причому в напрямку, який трансформує методи навчання в методи самонавчання, спрямовує майбутнього викладача не стільки на отримання знань, скільки на розвиток пізнавального потенціалу особистості, вдосконалення творчих здібностей, становлення таких методів, що впливають на внутрішню структуру особистості – мотивацію, ціннісні установки й орієнтації, інтереси та потреби. З огляду на зазначене, до числа найбільш ефективних методів підготовки майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності відноситься кейс-метод (Case study).

Вітчизняні дослідники О. Сидоренко, Ю. Сурмін, В. Чуба, П. Шеремета, Л. Штефан та ін. розвинули теоретичні засади кейс-методу як інноваційного способу, який сприяє розвитку критичного мислення, вчить системно в тісному взаємозв'язку теорії та практики розв'язувати актуальні проблеми навчання і майбутньої професійної діяльності.

Метою статті є обґрунтування необхідності застосування кейс-методу у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Насамперед з'ясуємо, що ж вкладається в сутність поняття «кейс» та «кейс-метод».

Відповідно до класичного визначення метод кейсів (англ. case method, кейс-метод, кейс-стаді, case-study, метод конкретних ситуацій) – це метод навчання, заснований на вирішенні конкретних проблемних ситуацій.

В перекладі з англійської кейс – випадок, кейс-стаді – повчальний випадок. З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуації, що запозичена з реальної практики. Кейси занурюють студента в проблему, змушують шукати рішення конкретного завдання.

Сутність кейс-методу полягає в самостійній пізнавальній діяльності студентів у штучно створеному професійному середовищі, яке дає можливість поєднати теоретичну підготовку і практичні вміння, необхідні для творчої діяльності у професійній сфері. Студентам пропонується осмислити реальну професійну ситуацію, опис якої відображає проблему, що має місце у професійній діяльності й передбачає необхідність її вирішення. У процесі вирішення проблемної ситуації студенти актуалізують необхідний для цього комплекс засвоєних раніше знань. Причому ситуаційні завдання підбираються з урахуванням специфіки спеціальності.

За методичною сутністю кейс-метод має багато спільного з методами проблемного навчання. Разом із тим, як зазначають дослідники [3], [5], [7] кейс-метод має і власні особливості, а саме: наявність проблеми, що прихована під проблемною ситуацією. Часто сам метод полягає у формуванні та всебічному аналізі проблеми; проблема в кейс-методі більш конкретна, практична на відміну від теоретичних проблем, які розглядаються у процесі проблемного навчання; кейс-метод належить до інноваційних методів, хоча має тісний зв'язок із методами традиційної педагогіки, він є інтерактивним, орієнтованим на співробітництво і ділове партнерство, так як робота відбувається в групах. Використання методу можливе при вивченні будь-якого предмету, але переваги мають ті курси або теми, істина яких плюралістична, тобто не передбачає однозначної відповіді, а допускає

кілька конкурентних ідей, концепцій тощо. При цьому завдання викладача – активізувати студентів на пошук різних істин і підходів і допомогти їм зорієнтуватися в проблемному полі. Навчання за кейс-методом полягає не в отриманні готового знання, а в його виробленні, співтворчості студента і викладача. Це привносить в освітній процес елемент демократії – студент є рівноправний з іншими студентами і викладачем в процесі обговорення проблеми. Результатом застосування методу є не тільки знання, а й навички професійної діяльності, а також розвиток системи цінностей, професійних позицій, життєвих установок, професійного світовідчуття.

Розглядаючи сутність case-study, О. Долгоруков виділяє такі його ознаки:

- наявність моделі соціально-економічної системи, стан якої розглядається в певний момент часу;
- колективне напрацювання рішень;
- багатоальтернативність рішень; принципова відсутність єдиного рішення;
- єдина мета в процесі напрацювання рішень;
- наявність системи колективного оцінювання діяльності;
- наявність керованої емоційної напруги студентів [2].

Ці ознаки дозволяють відрізнити метод кейсу від інших методів.

Кейси мають чітко визначений характер і мету. Як правило, вони пов'язані з ситуаціями, що виникають у реальному житті і практичне вирішення яких є необхідним. Вибір кращого рішення в контексті поставленої проблеми відбувається через аналіз ситуації та оцінку вироблених альтернатив.

Аналіз ситуації передбачає застосування різноманітних видів аналітичної діяльності. Чим багатший арсенал аналітичних методів, вважають дослідники, тим успішніший процес використання кейс-методу [7, 30–32].

Слід зазначити, що оволодіння майбутніми викладачами аналітичними методами сприяє формуванню необхідних якостей для здійснення інноваційної діяльності. Так, володіння проблемним аналізом навчає певним аспектам соціальної чутливості, відчуттю проблем, які вимагають рішення. Системний аналіз формує вміння цілісного бачення процесів. Праксеологічний аналіз розвиває прагматизм

діяльності та мислення, що впливає на результативність діяльності. Прогностичний аналіз формує прагнення до постійного логічного обмірковування ситуації та передбачення можливих наслідків прийнятих рішень, яких можна чекати в майбутньому. Причинно-наслідковий аналіз дозволяє встановити причини, які призвели до виникнення даної ситуації, і наслідків її розгортання. Аксеологічний аналіз передбачає побудову системи оцінок ситуації, її складових, умов, наслідків, дійових осіб з позиції тої чи іншої системи цінностей [7].

Важливо підкреслити, що конкретна ситуація передбачає використання далеко не всього комплексу аналітичних методів. Вона може обмежуватися лише деякими із наведеного списку.

Метою кейс-методу є активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів, оволодіння навичками аналізу і знаходження оптимального рішення ситуації. Кейс активізує діяльність студентів, розвиває їх аналітичні та комунікативні здібності.

Кейс-метод як форма навчання й активізації навчального процесу дозволяє формувати метакомпетентності та успішно вирішувати наступні завдання:

- оволодіти навичками та прийомами всебічного аналізу ситуації зі сфери професійної діяльності, що допомагає у вирішенні аналогічних проблем, що виникатимуть у реальній практичній діяльності;
- формувати проблемно-розв'язувальні уміння, які виробляються в процесі моделювання власних дій у проблемній ситуації, що дає змогу студентам перевірити власні переконання, теоретичні знання та упередження;
- оперативно приймати рішення – «тут і зараз»;
- набути навичок вербалізації, тобто ясного і чіткого викладу власної точки зору в усній або письмовій формі;
- виробляти вміння здійснювати презентацію, тобто переконливо обґрунтовувати і захищати свою точку зору;
- відпрацьовувати навички конструктивного критичного оцінювання точки зору інших;
- оволодіння практичним досвідом виносити користь із своїх помилок, а також із помилок оточуючих людей [5].

Для реалізації внутрішніх можливостей кейс-методу у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності необхідно дотримуватися наступних дидактичних принципів: індивідуальний підхід до кожного студента, урахування його потреб і стилю навчання, що передбачає збір максимуму інформації ще до початку занять; максимальне надання свободи в навчанні (можливість вибору викладача, дисциплін, форми навчання, типу завдань і способів їх виконання); забезпечення студентів достатньою кількістю наочних матеріалів; відсутність завантаження студентів великим обсягом теоретичного матеріалу, концентрація їхньої уваги лише на основних положеннях; можливість активної співпраці між викладачем і студентом; формування у студентів навичок самоменеджменту, уміння працювати з інформацією; акцентування уваги на розвитку сильних сторін студента [6, 210].

Система виділених взаємообумовлених принципів має бути провідною в педагогічній діяльності на всіх етапах реалізації кейс-методу.

Функціональні можливості кейс-методу мають надзвичайно широкий діапазон – тренінг, навчання, аналіз, дослідження, систематизація, прогнозування [7, 58–59]. Усі функції органічно пов'язані між собою та представляють системну цілісність, хоча в конкретній діяльності може виявлятися домінування деяких з них. Для викладача важливо, щоб характер домінуючих функцій відповідав цілям та завданням використання кейсу, а основним ядром виступали освітньо-пізнавальна, виховна та розвивальна [3].

У методологічному контексті кейс-метод представляє собою складну систему, в яку інтегровано інші методи навчання: моделювання, системний аналіз, проблемний метод, уявний експеримент, метод опису, метод класифікації, ігрові методи, брейнстормінг («мозковий штурм») [7, 57]; дискусія, метод спроб і помилок, метод колективного блокнота, вирішення творчих завдань в «Р-групах», метод синектики, метод морфологічного аналізу, метод фокальних об'єктів, метод контрольних питань, метод семикратного пошуку, метод інверсії (зворотного руху), метод номінальної групової техніки, метод Дельфі та інші [3, 87–102].

Практика застосування традиційних загальнонавчальних, науково-пошукових та інноваційних й евристичних методів сприятиме ефективному вирішенню завдань з аналізу проблемних, творчих ситуацій. Тому, як викладачі, так і студенти мають досконало оволодіти цими методами.

Слід зазначити, що застосування кейс-методу сприяє формуванню таких якостей, які необхідні майбутнім викладачам для здійснення інноваційної професійної діяльності, а саме: вміння виробляти та приймати рішення; здатність до навчання; системне мислення; самостійність та ініціативність; готовність до змін та гнучкість; комерційна та ділова орієнтація; вміння працювати з інформацією; завзятість і цілеспрямованість; комунікативні здібності; здатність до міжособистісних контактів; проблемність мислення; конструктивність [7, 60].

Важливою особливістю кейс-методу є підготовленість викладача до його використання, що вимагає від нього постійного професійного розвитку та вдосконалення.

Першим етапом є підготовка кейсу.

Кейс – це спеціальний комплекс, що містить опис ситуації, постановку проблеми, питання, на які мають орієнтуватися студенти, матеріали з навчальною інформацією, перелік джерел інформації.

Щодо структури кейсу, то в науці не існує єдиної думки. Так, наприклад Ю. Сурмін виділяє три складники кейсу:

- сюжетна частина, яка являє собою сукупність дій та подій, що розкриває зміст кейсу;
- інформаційна частина, яка містить необхідну для кейсу інформацію;
- методична частина, яка пояснює місце даного кейсу в курсі навчального предмету і формулює завдання з аналізу кейсу [3, 168].

Приступаючи до розробки кейсу, викладач має усвідомити всі технологічні етапи цього процесу. Основою його є розуміння багатоаспектності джерел для вирішення проблеми, розгортання ситуаційного сюжету та створення кейсу.

Основними джерелами кейсів у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності є наука (аналітична діяльність, нові парадигми,

концепції, підходи, інтегровані в кейс-метод) й освіта (нові цілі та завдання навчання і виховання, методи навчання та виховання, інтегровані у кейс метод).

Підготовка майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності потребує використання дослідницьких та антистереотипних (творчих) кейсів. Творчі кейси ще називають кейсами «першовідкривачів» або «інноваційними».

Інноваційні кейси містять нововведення. Під ними зазвичай розуміють новий засіб більш ефективного задоволення якої-небудь потреби. Нововведення становлять істотну частину життя суспільства й сучасної освіти, особливо коли вона реформується. Їх поява і розвиток призводять до формування значного числа багатопланових проблем, що виступають предметом аналізу в кейсах. Інноваційні (творчі) кейси можуть бути як дуже лаконічні, так і розгорнуті. Спостереження за розв'язком такого кейса дає можливість побачити, чи здібний фахівець мислити нестандартно, скільки креативних ідей він може видати за відведений час.

Як свідчить практика, кейси слід розробляти і реалізовувати в навчальному процесі з урахуванням ряду принципів, що забезпечують ефективність їх використання:

- 1) кейс повинен відповідати цілям навчання;
- 2) кейс має бути максимально наближений до реальної професійної діяльності;
- 3) завдання має передбачати різні шляхи для пошуку варіантів рішення;
- 4) кейси можуть відрізнятися за рівнем узагальненості, кількістю представленої інформації, складністю проблеми;
- 5) матеріал кейсу не повинен бути застарілим, його слід оновлювати паралельно зі змінами в реальній практиці.

В теорії застосування кейс-технологій прописані три основні варіанти використання методу: діагностика проблеми і вироблення студентами методів її вирішення; прогнозування ситуації (головне завдання - розробка проекту у формі прогнозу «розвитку навчального закладу» та ін.); оцінювання студентами ситуацій із запропонованими варіантами вирішення (і проблема, і її розв'язання можуть бути описані в інструкції) [5].

Можна виділити такі основні етапи створення кейсів:

- 1) визначити мету створення кейсу;
- 2) ідентифікувати конкретну реальну ситуацію згідно з відповідною метою;
- 3) провести попередню роботу з пошуку джерел інформації для кейсу;
- 4) зібрати дані для кейсу, різні джерела, в тому числі і контакти з організацією, яка описується в кейсі;
- 5) підготувати перший варіант кейсу. Цей етап включає макетування, компоновку матеріалу, визначення форми презентації (відео, друк тощо);
- 6) обговорити кейс, залучаючи якомога ширшу аудиторію, і отримати експертну оцінку колег перед його апробацією. За результатами такої оцінки можна внести необхідні зміни та покращити кейс;
- 7) підготувати методичні рекомендації з використання кейсу. Розробити завдання для студентів і можливі питання для дискусії та презентації кейсу, описати передбачувані дії студентів і викладача в момент обговорення кейсу [1].

Реалізація кейс-методу у процесі підготовки майбутніх викладачів включає декілька етапів: ознайомлення студентів з текстом кейсу, організація обговорення кейсу в підгрупах, управління дискусією, оцінювання учасників обговорення та дискусії, підведення підсумків за кейс-методом, виконання творчого самостійного завдання за темою кейсу [3, 115].

Отже, діяльність викладача при використанні кейс-методу містить дві фази. Перша – являє собою складну творчу роботу зі створення кейсу і питань для його аналізу. Вона здійснюється за межами аудиторії і передбачає науково-дослідну й методичну діяльність викладача. Друга фаза включає в себе діяльність викладача в аудиторії, де він виступає зі вступним і заключним словом, організовує малі групи і дискусію, підтримує діловий настрій в аудиторії, оцінює внесок студентів в аналіз ситуації [4].

Висновки. Таким чином, у процесі дослідження встановлено, що педагогічний потенціал кейс-методу значно більший, ніж у традиційних методів навчання. Викладач і студент постійно взаємодіють, вибирають форми поведінки, співпрацюють один з одним, мотивують свої дії, аргументують їх. Кейс-метод продовжує залишатися одним із продуктивних інноваційних методів. Він є творчим

методом навчання, який дає можливість реалізувати індивідуальну творчість як викладача, так і студента, а також, що є цінним, – колективну творчість.

Використання кейс-методу у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності є особливо значущим, оскільки його застосування в навчальному процесі вимагає максимального наближення студентів до реальних ситуацій професійної діяльності та прийняття адекватних рішень. За допомогою кейс-методу майбутні викладачі мають можливість вивчати складні професійні питання, формувати вміння виділяти проблеми, аналізувати та розробляти програми дій, що дозволить у майбутньому виважено діяти у реальній ситуації.

Разом з тим, сучасна вища освіта потребує більш глибокого вивчення теоретичних основ кейс-методу, а також особливостей його оптимального практичного впровадження в різні компоненти педагогічного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гребенькова Г. В. Кейс-метод у професійному навчанні [Електронний ресурс] / Г. В. Гребенькова – Режим доступу: <http://www.nmc.od.ua/wpcontent/uploads/2011/01/>
2. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения [Электронный ресурс] / А. Долгоруков / – Режим доступа http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600
3. Інноваційні технології навчання в діяльності інженера-педагога: навчальний посібник для інженера-педагога: у 2 ч. / [Коваленко О. Е., Штефан Л. В., Лисенко С. А., та ін.]; за ред. О. Е.Коваленко, Л. В. Штефан. – Х.: Вид-во ТОВ «Цифрова друкарня №1», 2013. – Ч.1 : Теоретичні основи. - 195 с.
4. Ожегова Л. А. Метод case studies как эффективная форма обучения студентов географических специальностей / Л. А. Ожегова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. - Серия «География». Том 25 (64). 2012. - №4. - С.87-96.
5. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии : Активное обучение : учеб. Пособие для студ. Высш. учеб. заведений / А. П. Панфилова. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 192 с.
6. Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоева С. О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
7. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.

Рецензент

Мачинська Н.І. – д. пед. н., доцент.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2015

КЕЙС-МЕТОД В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ К ИННОВАЦИОННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Козак Людмила Васильевна

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник НИЛ освитологии
Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев
l.kozak@kubg.edu.ua

Аннотация. В предложенной статье раскрыта сущность метода кейса, его цели и задания, место и значение метода в профессиональной подготовке будущих специалистов; определены особенности метода кейса, его принципы, структура, влияние, на формирование качественных характеристик специалиста.

Ключевые слова: кейс; кейс-метод; анализ; ситуация; инновация; инновационная деятельность.

KEYS-METHOD IN PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO INNOVATIVE PROFESSIONAL ACTIVITY

Liudmyla V. Kozak

PhD in pedagogics, senior researcher of Osvitology Lab
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv
l.kozak@kubg.edu.ua

Abstract. In the offered article is exposed essence of method of keys, his purpose and task, place and value of method in professional preparation of future specialists; are certain the features of method of keys, its principles, structure, influence on forming of high-quality descriptions of specialist.

Keywords: keys; keys-method; analysis; situation; innovation; innovative activity.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Dolgorukov, A. Keys-method as a modern technology of professionally oriented education. Electronic resource. Retrieved from: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600
2. Grebenkova, G. V. Keys-method in professional education (2011). Electronic resource. Retrieved from: <http://www.nmc.od.ua/wpcontent/uploads/2011/01/>
3. Kovalenko, O. E. (2013) Innovational technologies of education in engineer-teacher activity: tutorial for engineer-teacher: in 2 parts. Kharkiv: Vyd-vo TOV «Tsyfrova drukarnia №1» (in Ukrainian).
4. Ozhegova, L. A. (2012) Keys-method as effective form of student's education of geographical specialization, 4, 87-96. (in Ukrainian).
5. Panfilova, A. P. (2009) Innovative pedagogical technologies: Active education : textbook for university students. Moscow: Izdatelskiy tsentr «Academiya» (in Russian).
6. Sydorenko, O. Situational training of education: theory and practice. Kyiv: Tsentr innovatsiy ta rozvytku (in Ukrainian).
7. Sysoeva, S. O. (2011) Interactive technologies of Adult Education: Textbook. Kyiv: Vydavnytstvo «ЕКМО» (in Ukrainian).